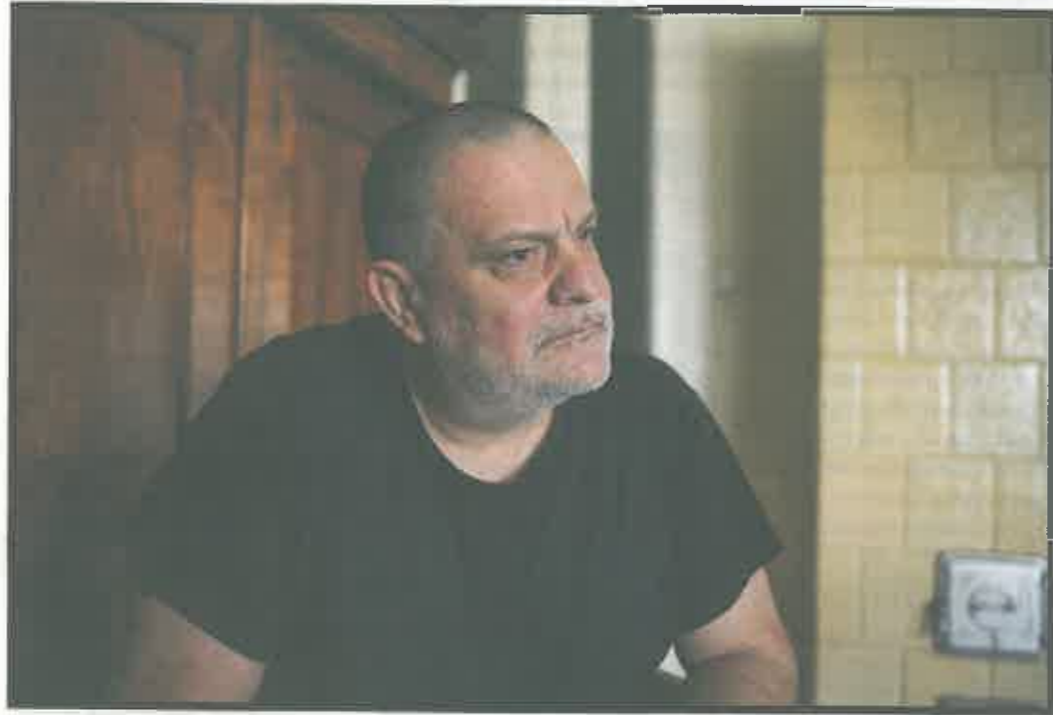

„Kényszerre mindent éneklünk”

Mohácsi János rendező

Fotó: Sörös Gábor

A múltban lévő évad öt legerősebb előadásából kettőt ő rendezett. Aki tudni szeretné, hol élünk és milyen veszedelmek leselkednek ránk, annak Miskolcra és a Radnóti Színházba muszáj elmenni. Amúgy a vándorrendezőnek ma sincs könnyű élete.

Magyar Narancs: Ez itt már Weimar?

Mohácsi János: Nem hiszem. A történelem sokkal rafináltabb annál, mint hogy ismételve önmagát. Más ajándékok jönnek. Vagyis a *Kabarét* Miskolcon nem azért rendeztem meg – nyilván erre utalsz –, mert azt gondolom, hogy analóg a helyzet. Nagyon lokális történet, ami itt zajlik, amiben élünk, már csak ezért sem Weimar. Nézd meg, a környezet elhúzott mellettünk, Szlovénia prosperál, Szlovákia prosperál, mi meg nem prosperálunk.

MN: Szokás mondani, hogy a kultúrának jól tesz a diktatúra, ha nem is az alkotók közérzetét, de az alkotások minőségét tekintve. Lehet, hogy szerencsések vagyunk, hogy már másodszer jut ki?

MJ: Hát ez inkább olyan kínai jókívánságnak tűnik: „Élj érdekes időkkel!” Jelen pillanatban, de akár amióta én rendezek, inkább angol, német és francia neveket tudnék felsorolni, noha kétségtelenül ki-kipislant egy-egy

oros. Szóval művészi értelemben legyen annak szerencséje, aki diktatúrát kíván. Vagy azon lovagol.

MN: De azért itt is sokan énekel jobban, mint néhány éve...

MJ: Hát én biztosan nem tartozom közéjük. Meg még sokan nem, akik ugyancsak rendszerben dolgoznak.

MN: Te is nagyon rendszerben dolgozol. Hány előadást rendeztél ebben az évadban?

MJ: Négy és felet. Öt városban.

MN: Ez rendben van?

MJ: Hülye kérdés. Nincs. Kettőt..., nem, háromat meg tudnék csinálni. De mivel tíz évvel ezelőtti áron dolgozom, muszáj ennyit, különben nem tudunk megélni. Anyagi kényszer tehát, bár talán nemcsak az. Ha egy premier után másnap fölbredek, meg vagyok lepve, hogy nem kell bemennem, rácsodálkozom a gyerekeimre, ez jó. De ha két hétig nem mennek be, már nagyon hiányozna.

MN: Tíz éve nem rendeztél ennyit.

MJ: Viszont volt két állásom, a kaposvári színházban és a kaposvári egyetemen. Most egyik sincs.

MN: Ha még lenne, sok jó előadásod országosra nem jött volna létre. Lehet, hogy az is jó, hogy Kaposvár minden értelemben megszűnt?

MJ: Talán Kaposvárnak nem annyira jó... De ezen nem érdemes töprengeni, ez egy párhuzamos valóság, ami nincsen. Ha maradtunk volna, ha Znamenák István lenne az igazgató, akkor talán megcsinálhattuk volna az akkor még igen jó állapotú társulattal azt, amit régóta szeretünk volna: kilépni Európába. De mondom, hagyjuk ezt...

MN: Jó lenne társulatnál lenni?

MJ: Azóta nem próbáltam. „Nekem a kérés nagy szégyen...” Felkérésre dolgozom, ahová hívnak, megyek. Járom az országot, vagyis nem az egész országot, csak néhány színházat: Miskolc, Szombathely, Kecskemét, Nyíregyháza. Most meg Székesfehérvár. És voltam Marosvásárhelyen,

ahol nagyon megszerettük egymást a társulattal, és két előadást rendeztem, az *Úvegicipő*t és *Az öreg hölgy látogatását*; ez utóbbit gyorsan vették le, a másikat csak úgy, noha nagyon jól sikerült – vagyis annak ott nemigen lesz folytatása.

MN: Megrendezed majd máshol – nem ritkaság, hogy ismétled a rendezéseidet, sőt.

MJ: Nem a rendezéseket ismétlem, hanem a darabokat. És igen, biztos megrendezem még *Az öreg hölgy*-et. Ha valamelyik színház fölker rá.

MN: Vándorrendező vagy, ennek minden nehézségével: mindig új társulat, új munkatársak. Igaz, vinni szoktad a csapatodat: az öcsédet, Mohácsi Istvánt, aki ír, a jelmeztervezőt, Remete Krisztát, a díszlettervezőt Khell Zsoltot, sokszor a koreográfust, Bodor Johannát is, és mindig, de mindig Kovács Márton, a muzsikust. Azért, hogy legyenek körülötted olyanok, akiket jól ismersz, akikben vakon bízol?

MJ: Biztos ez is benne van. Egyébként szíveszt is szeretek hívni, bár ez nem könnyű, mert mindenütt kényesen vigyáznak a társulatra: arra, hogy legyen munkájuk.

MN: Ez érthető...

MJ: Érthető, pedig az új ember mindenkinek jól tesz, frissességet hoz. De a fő szempont ebben az, hogy ha négyet rendezek egy évadban, akkor biztosra kell mennem a munkatársakkal kapcsolatban. És minek cserélném le Khell Zsoltot, aki ötszázszor annyit tud a díszletről, mint én, vagy Remete Krisztát, Kovács Marcit, aki mellényülni sem tud. Az öcsém pedig, Iso... teljesen más szem, nélküle ezt az orbitális mennyiséget nem tudnám megcsinálni. Idén négy újat csináltunk, ez rengeteg.

MN: Mi számít újnak?

MJ: Ebből a szempontból az, amit még nem rendeztem. Máshonnan nézve az, ami nincs megírva. Például a *Csak egy szög* annak idején, az volt vadonatúj. Ilyet most nem mernek bevállalni, hogy a szöveg is vadonatúj legyen, minden frott előzmény nélkül.

MN: A Radnótiiban nemrég mutattátok be a Závada Pál regényéből készült *Egy piaci nap* című előadást. Ez újnak számít?

MJ: Ez meg volt írva; Závada Pál írt egy darabot belőle. Persze, ha egymás mellé tenünk azt és a bemutató szövegét, óriási különbséget látnánk, de ebben Závada van erősen benne, aki szinte végig ott volt, és írta át velünk a szöveget. Ez nekem nemcsak fontos volt, hanem jó is, mert semmit nem akartam volna ellene csinálni.

MN: Sok előadásodban ott munkál a kíváncsiság: hogyan történik a tömeg befolyásolása, az agymosás, a manipuláció, a gyűlöletkeltés. Itt konkrétan is elhangzik a gyerekhúsból készült kolbász méretes ostobaságára: „Hogy tudták elhinni?” „Jaj, nagyon nehezen! De meghajoltunk az érvek súlya alatt.”

MJ: Ez nem annyira tudatos, vagyis nem a gyűlöletre nevelés folyamatát akarom én itt megmutatni, hanem az adott helyzetet dolgozzuk ki. Nyilván benne van, hogy mitől érvényes, mitől működik ma is, de nem ez a kiindulópont. Hanem az, hogy a színpadon nagyon igaz, nagyon valódi helyzetek legyenek. Nem tudnék másképp fogalmazni. Nem is akarok.

MN: Egy másik visszatérő motívum a felejtés, a történelmi felejtés természete. Hogy a visszatérőkkel – jöjjenek a lágerből vagy a Gulagból – nem tudnak és nem akarnak megbékelni az emberek, mert felejtani akarnak. „Többen jöttek vissza, mint ahányan elmentek” – mondják a falusiak az *Egy piaci nap*-ban.

MJ: A felejtés az elfojtás része. Nemcsak a kényelem játszik szerepet ebben, bár nagyon fontos az is, hanem önmagunk meggyőzése arról, hogy így jó, így helyes; és ez még a ténytől is erősebb. Ha nagyon akarjuk. És nagyon akarjuk.

MN: Závada regénye az 1946-os kunmadarasi pogromról szól: meggyilkolták a légerekből visszatért zsidókat. Szerintem senki nem lepődött meg, hogy te rendezed az ebből készült előadást.

MJ: Amint megvettem és egyetlen éjszaka alatt elolvastam a regényt, azonnal szerettem volna megrendezni. Nehéz anyag, és nincs értelme szerénykedni: szerintem nem sok ember van az országban, aki ezt meg tudja rendezni, és valószínűleg én vagyok az egyik. Ráadásul át is kellett erősen alakítani, mert Závada igazi epikus, nem párbeszédíró. Márpedig a párbeszédnek kegyetlenül kemény szabályai vannak, ezért baromi nehéz drámát írni. Egy regényben el lehet követni ezt-azt. De ha egy darabban az első felvonás elején elhajtasz valamit, annak végig kell görögnie az egész darabon – legalábbis, ha hiszünk az okságban. Nem szeretem az olyan színházat, ahol bármi megtörténhet.

MN: A csehovi puszkának el kell sülnie?

MJ: Nemcsak erre gondolok, hanem például arra, hogy ha az első felvonásban megerőszkolnak valakit, akkor a harmadikban nem tehet úgy, mintha ez nem történt volna meg. Nem írhat úgy, ahogy akarsz, hanem ott vannak a szabályok, amiket te állítottál föl, tetszik, nem tetszik, azok mentén kell haladni. Ez nem valami emelkedett dolog, ez a szakma alapja.

MN: Ebben az előadásban az összes szereplő mindvégig jelen van a színpadon. Bonyolult mozgások, rengeteg egyszerre beszélés; hogyan tudod karban tartani a rendezéseidet, ha a premier után mindjárt továbbállsz?

MJ: Most szerencsém van, nem állok tovább. Vagyis ott tudok lenni, karban tudom tartani. A *Kabarét* viszont a bemutató óta nem láttam. Ez nagyon zavar, de nem tudok mit tenni. Másutt dolgozom.

MN: Amennyire van az életed a saját kezdedben?

MJ: Amennyire mindenkié, amennyire a tiéd.

MN: Nem, mert az enyém immár tényleg az én kezemben van. De rendezni nem tudsz magad magadnak.

MJ: Ez igaz. Nekem meghívásokra van szükségem, munkatársakra, olyan helyekre, ahol azt várják el, amit én tudok csinálni a színpadon. Azt tudom mondani, hogy nem csinálnak rossz vásárt.

MN: A rendezői stílusod könnyen fölismertető, és vannak visszatérő elemei. Az *Egy piaci nap*-ban ugyan pont nem hangzott el a „ne basszunk már szekeren”, de sok más előadásban ott van, mint egy kézjegy, egy aláírás egy képen. És ugyanígy: a Kovács Márton-féle muzsikuss jelenlét, a zenéje, a tömegjelenetek, az egyszerre beszélés, a dialógusokban a replikák. Nem tartasz attól, hogy ezek előbb-utóbb unalmassá válnak?

MJ: Nem. Ugyanis nem stílusból dolgozom, hanem a szituációból. És ha azok tiszták, logikusak, következetesek, akkor nem unalmas a stílus sem. Hiszen kézenfekvő. Amit a sok szereplő egyszerre beszéléséről mondasz, az bizonyos helyzetekben bizony indokolt: egy falugyűlésen vagy egy bírósági tárgyaláson miért álljon némán, szöveg nélkül jó néhány szereplő, amikor az a természetes, hogy beszél? Sok szöveget hoznak a színészek, ismerik a figurájukat, én is mondom ötleteket, ebből áll össze. Egyébként a látszólagos összevisszaságban nagyon nagy rend van, amit meg kell csinálni, létre kell hozni, hogy ne bolonduljon meg a néző attól, hogy nem tudja, hová kell figyelnie.

MN: A Radnóti színpadán számos volt tanítványod és néhány kollégád is ott van. Milyen velük dolgozni?

MJ: Nekem nagyon jó. Ők azt mondják, hogy nekik is jó, mondjuk, próbálnának meg mást mondani... Félre a viccet, hozzá tudok szólni ahhoz, ahol most vannak, de ez már az ő történetük. Az, hogy én ebben mit tudtam segíteni, az már a tavalyelőtti hó.

MN: Nem hiányzik a tanítás?

MJ: De, csak nem tudom, hová tudnám beszorítani. Most volt egy rossz kalandom, zenés mesterséget tanítottam az egyetemen, éppen csak kezdtük volna a hallgatókkal megtalálni a hangot, és abbamaradt. Úgy látszik, nekem már a színpad a terep.

MN: Ahol viszont sikeres vagy: megint ott leszel a POSZT-on.

MJ: Ettől ma már nem fog el az eufória, nem úgy, mint amikor először válogattak be, a *Megbombáztuk Kaposvári* című előadással. Nyert is. Igaz, nagyon jó előadás volt. Itt az ideje megrendezni megint, kitalálni, ma merre lehet elmenni benne.

MN: Nézed-e mások előadásait? Látod-e, hol tart ma a színház?

MJ: Ebben az évadban nemigen néztem előadásokat. Egyszerűen nem fért bele. Augusztus végén bementem a színpadra, és három hetet leszámítva mindennap színpadon voltam. Szóval nem, nem látom, hol tart ma a színház. Olvasom a kritikákat, olvaslak benneteket.

MN: Mire véled, hogy az igazgatói pályázatokra egyszerűen nincsenek jelentkezők? Hogy a fiatalok nem tülekednek, hogy saját színházuk legyen.

MJ: Mert ez a helyzet, amiben élünk, a közepszernek kedvez. „Ne legyen tűz és ne legyen víz, néző ne legyen több mint tíz” – írta Várady Szabolcs valamikor, és ma is így van. Ne legyen botrány, sem művészi, sem magánéleti; legyen csönd, legyen unalom.

MN: Kockázatvállalás sem nagyon van.

MJ: Még ezt is megérteném, ha cserében hallatlanul magas színvonalon muzsikálnának a színházak.

MN: Neked nincsenek ilyesféle terveid?

MJ: Hogy színházat vezessek? Én nem pályázhatok. Mondom, felkérésre várok mindig. Talán lesz idő, amikor nem kell évi ötöt rendezni, az jó lesz.

MN: Van darabterved? Megírni, megrendezni valamit? Olyasmit, mint az *Egyszer élünk* vagy a *Számodra hely*?

MJ: Látod, ez is mutatja, mekkora szerepe van a véletlennek. Az *Egyszer élünk* azért lett, mert Alföldi nem kapta meg a *Csárdáskirálynő* jogát. A *Számodra hely* meg azért, mert az öcsém berágott azon, hogy Szakály Sándor történész „idegenrendészeti eljárásnak” nevezte azt, ami Kamenyec-Podolszkijban történt. Darabtervem nincsen, pontosabban az van, ami lesz jövőre: a *Patika*, a *Revizor*, a *velencei kalmár*, ezek... De abban megegyeztünk lóval, hogy a holokausztot most hagyjuk egy ideig; egyrészt sok mindent elmondunk róla, másrészt mindig nagyon megviselek.

MN: A *velencei kalmár*ból komédia lesz?

MJ: Ja, igen, abban van azért ez-az. Meglátjuk... Nem lehet minden évadban előrukkolni egy *Egyszer élünk*kel, sem a helyzet, sem én nem vágyunk rá mindig alkalmasak. Most éppen lett az *Egy piac+nap* – az azért beleillik a sorba, nem?

MN: És a *Kabaré*?

MJ: Az fontos nagyon, de nem ilyen. Azt én bármikor bárhol megrendezem.

MN: Ilyenre, mint Miskolcon?

MJ: Nyilván nem pont ilyenre. De tizenöt évvel ezelőtt sem gondoltam volna róla nagyon mást. És tudod, mit gondoltam, amikor elkezdtem foglalkozni vele? Hogy borzalmasan gyöngye az alapanyag. Most ne a filmre gondold, ami zseniális, ugyanis mi nem Bob Fosse, Liza Minnelli és Joel Grey művéből dolgoztunk, hanem a musicalből. Rengeteg dalt dobtunk ki, mert vacakok, a súlyponti helyszín a Kit Kat Club lett, figurákat hangszereltünk át, például a Konferanszié vagy a bártulajdonos Ernst alakját, és hát Sally sem az, aki az eredetiben vagy a filmen.

MN: Őtös, erős előadás lett, az évad egyik legjobbjá. A közönség felszabadultan és fejbe kölintva jön ki az előadásról.

MJ: Erre kért föl Béres Attila, a miskolci igazgató, nem holmi habkönnyű szórakoztatásra. Azt mondta, olyan előadás legyen, amilyent én tudok. Mondjuk, én ezt tudom értékelni.

MN: Meghatározó elem Khell Zsolt díszlete: egy óriási kocka a forgón, amelynek a belseje a Kit Kat Club lépcsőzetes bárja, a másik három oldala pedig a többi, kisebb tér. A Konferanszié – ez Harsányi Attila fantasztikus alakítása – más, mint a filmen: ő az egyetlen, aki nem énekl a többiekkel „A holnap, az már enyém” című, indulószzerű dalt, és ő az, aki egyre élesebben látja, hová vezet ez az egész. Ezt ti találtátok ki?

MJ: Igen; sem a musicalben, sem a filmben nemigen érthető, mit keres ott a Konferanszié,

akinek vannak jó dalai, de valódi szerepe a történetben nincsen. Ezért aztán beleépítettük; a végén ő fordít háta a klub közönségének, amely fölemelt karral lelkesen énekel. Ő pedig szépen elmegy...

MN: ...és követi Sally (két szereposztásban Czákó Julianna és Radnay Csilla játssza), a totális összeomlás után, amikor nemcsak a magánélete, de minden becsődölt körülötte, leginkább az a mostanság egyre népszerűbb életvezetési gyakorlat, hogy „nem érdekel a politika”. Sally azt éli meg, hogy ilyen egyszerűen nincs.

MJ: Hát mert ilyen tényleg nincsen. Nincsen olyan, hogy „fölte állok”, meg „semmi közöm hozzá”. Ezt annyira fontosnak tartom, hogy bele is írtuk a darabba: amikor Sally azal védekezik, hogy ő csak énekel, máshoz nincs köze, a politikához meg végképp nincs, akkor mondja neki a szerelme, Cliff, hogy „aki leszárja a politikát, azt le fogja szarni a politika”. Ennél keményebben én ezt nem tudom megfogalmazni. Ezt ráadásul manapság nagyon is létező, még értelmiségi körökben is népszerű magatartásnak látom, hiszen olyan mocskos ez az egész – és akkor is az volt, amikor a darab játszódik –, hogy lehet azt gondolni, hogy kívül kell maradni rajta.

MN: De nem lehet.

MJ: Engem ne győzz meg erről, hiszen ezt rendeztem. Ezért „daráltuk bele” Sallyt abba a helyzetbe, ami szerintem sokkal jobb, mint a filmben, ahol a lánynak egyszerű magánéleti problémája van, itt viszont a magánéletre rátelepszik a tágabb, társadalmi tragédia. Rá kell jönnie, hogy ami neki a legfontosabb – hogy énekelhessen, szerepelhessen –, azt bizony ebben a közegben egyszerűen nem lehet csinálni. És az igazán dermesztő szituáció az, hogy ebben az állapotban kell elénekelnie a *Kabaré* című számot.

MN: Erről azért nem nehéz a zsölyében a mára gondolni, vagyis arra, hogy meddig lehet még...

MJ: Nem mondom, hogy ez nem állt szándékunkban. Mármint az, hogy ez eszedbe jusson. A belső megnézésen – mert Miskolcon van ilyen, hogy a színház vezetősége, rendezői a főpróbahéten megnézik az előadást, mint anno Kaposváron – elhangzott, hogy Sally számára az igazi összeomlás, a totális vereség az lenne, ha végül ott maradna, és ő is énekelné, hogy „A holnap, az már az enyém”. Én meg úgy gondolom, hogy egy ilyen intenzív érzelmi lény, mint ő, ilyesmit egyszerűen nem tud megcsinálni, nem énekel olyat, ami teljesen idegen tőle. Ha kényszer van, az persze más, kényszerre mindent éneklünk, mindent bevallunk.

MN: A teljes összeomlás – másfelől a teljes diadal, vagyis a feltartott karral való lelkes éneklés – előtt pár perccel Ernst, a klub tulaj-

donosa, Fandl Ferenc hidegrázós alakításában, fényt kér a nézőtérre, majd felénk fordulva megjegyzi: „Úgy hallom, a nézőtérben ülnek zsidók, kérem, menjenek ki!” Mire azonban bárki megmozdulna – én majdnem fölláttam –, Ernst már megfordul, és háttal nekünk, a Kit Kat Club közönségének címezi a felszólítást. Nem nekünk kell kimenni, hanem nekik, a klubból.

MJ: Rosszul tetted volna, ha kimész. Ráadásul ez a jelenet rafináltabb, finomabb ennél, mert Ernst azt mondja: „A zsidók menjenek ki, mert a művész addig nem folytatja a műsorát!” Ez a gesztus máris bírja mindazok egyetértését, akik azt akarják, hogy a művész addig folytassa a műsorát, énekeljen tovább.

MN: A megosztás egy formája, ami mindig eredményes, igaz?

MJ: Hát persze. Nézd, én nem szeretem bántani a közönséget. A figyelmet akarom fölhívni arra, hogy ez máshol és máskor is megtörténhet, nemcsak a weimari köztársaságban, és nemcsak a harmincas évek elején. De az nem fordulhat elő, hogy provokáljam vagy bántsam a közönséget. Azt akarom, hogy hason rájuk, amit látnak. Egyébként meg nagyon jó próbafolyamat volt, mindenki nagyon akarta ezt az előadást, belepakoltak mindent a színpadra. És nemcsak ők, hanem a műszak is; ez technikailag meglehetősen nehéz produkció, nemcsak a forgószínpad és a másik három tér miatt, hanem mert gyors változások vannak, két zenekar, és a klubban negyven ember, énekkar, balettkar. És sokkal gyorsabban, pontosabban zajlottak a technikai próbák, mint gondoltam.

MN: Így lehetséges, hogy a parádés-elegáns, zenés-zajos Kit Kat Club egy röpké forgással szögessdrót mögötti, néma légerré változik, rabruhás foglyokkal, majd egy újabb fordulatra ismét szól a vidám bárzene, elegáns vendégek emelik poharukat. Ez is elakasztja az ember lélegzetét.

MJ: Megint azt mondom: ez volt a cél, a lélegzet elakadása. Mindig ez a cél, az erős hatás.

MN: Hamarosan kötetben is megjelenik az *Egyszer élünk*, a *Csak egy szög*, az 56/06, a *Számodra hely*, a *Csillagos ég*. Drámakötet ez, csak éppen fordítva született: nem az íróasztalnál, hanem az előadásokon.

MJ: Olvasva arra jöttem rá, hogy némelyiket nem tudnám ma megrendezni. Az 56/06-tól például eléggé megrémülnék.

MN: El tudod képzelni, hogy valaki nekiáll és megrendezi? Ezt vagy bármelyiket?

MJ: Hú, ennek nagyon örülnék. Legfőképpen a *Csak egy szög* című cigánytörténetbe belefrnánk még, hogy hátba lönek egy gyereket. Annak idején, úgy látszik, túl idealisztikusan gondolkodtunk erről.

Csáki Judit